Чурапчыга күн тахсар !

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

2017 сыл Олунньу 28 күнэ оптуорунньук № 21 (11331)

Улууска - бу күнэргэ

ҮЛЭ ТЭҺИНИН ТУТАН

"Хайдах кыстаппытыгын буолла, Хафырановскай Чурапчым дьоно?.."
А.П. Илларионов.

Хайахсыт нэһилиэгэр Норуот көҕүлээһинин сыла биллэрилэн бу күнэргэ үөрүүлээх бэлиэлэнэ аһаллына. Өрөспүүбүлүкэ бөлөн Государственай дэпутат, СӨ норуот хаһаайыстыбатын үтүктэх үлэһитэ, СӨ үтүктэх юриһа, хомоҕой хоһоонньут, таланнаах тылбаасчыт, туе олоҕун бүтүннүү үлэҕэ, төрөөбүт дойдутугар анаабыт А.П. Илларионов төрөөбүтэ 75 сылыгар анаммыт дьаһал ыытыллыбыта.

Маннай, А.П. Илларионов аатынан Хайахсыт орто оскуолатын музей дьоногор көрсүһүү ыытыллыбыта, манна музей салайааччыта М.Н. Петрова кэлбит ыалдьыттары бэлэҕиннэрэ сылдьан нэһилиэк историятын чахчыларыттан, олоҕун, үлэтэҕэ аастыҥ дьон туһаҕынан сиһилии кэпсээн биэлиннэрдэ.

Оскуола дириэктэрэ Ф.И. Борисов, нэһилиэк бэһиэлэ В.В. Прудовай, А.П. Илларионов кэргэнэ В.Е. Илларионова, Афанасий Петровин бииргэ төрөөбүт бырааттара П.П. Илларионов, Хайахсыт нэһилиэгэ Дьокуускайдааҕы түмсүүлүн бэрэстэбиитэлэ Г.П. Филиппова, олоҕун улахан анаарын тыа хаһаайыстыбатын сайдыытыгар анаабыт туруу үтэһит В.Е. Федоров кытыннылаах төгүрүк остуол ыытыллыбыта. Онуоха Федор Игнатьевич оскуолаҕа А.П. Илларионова аныммыт туох тэрээһин ыытыллыахтааҕын туһунан сырдата, нэһилиэк бэһиэлэ Василий Васильевич сайын ыытыллыахтаах Афанасий Петрович Илларионов төрөөбүтэ 75 сылын көрө улуус ыһыаҕар аныммыт сана тутуулар, нэһилиэк гаска кылгыгэр баттаммыгын, дьон-сэргэ санаата хотоҕурдуубутун, күргүөмнээх үлэ-хамнас ыытыллан эрэрин кэпсээтэ. Венера Егоровна кэргэнин туһунан истиг тылларынан ахтан-саныы аста, Ил Түмэн Мунньаҕын бэрэссэдэтэлгэтигэр А.Н. Жирковка, ороспүүбүлүкэ Ил Дарҕаныгар Е.А. Борисовка дириҥ махталын биллэрдэ. Е.В. Федоров А.П. Илларионов төрөөбүт нэһилиэгэр оҥорбут үтүө дьаһаларын туһунан дьоһуннаах ахтыыны оҥорбо.

А.П. Илларионов кэргэнэ Вера Егоровна (уҥа), М. Н. Петрова

А.П. Илларионов: "Түмсүүлэх, сомоҕоһуулаах буолуҥ, оннооҕор барыпан кыайыахсыт", – диэн эппит тылларэ күн бүгүн Чурапчы улууһун дьонун үлэҕэ-хамнаска түмэр, олоҕу-дьаһаҕы сайыннарыыга сомоҕолоһуллар.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

2017 ГОД ИСТОРИИ ЧУРАПЧИНСКОГО УЛУСА

1930 сыл кулун тутар ыйын саҕаланан ороһуонна „Соргу" (Болтоно), „Кэскил" (Хатыла), „Күүһүргэр" (Бахсы), „Сис" (Күндүл), „Кыһыл Амма" (Мырыла) колхуостар тэриллибиттэрэ.

АРМИЯ - ӨЛБӨӨРБӨТ, УОСТУБАТ ӨЙДӨБУЛ

Олунньу ый 22 күнүгэр, Аҕа дойдуну көмүскүүччүлэр күнэригэр сөп түбэһиннэрэн улуһа өрөспүүбүлүкэҕэ Ытык, Чурапчы улууһугар История сылгыларыгар анаан, улууска аан маннайгыттан "Армия – өлбөөрбөт, уостубат өйдөбул" диэн тэрээһин ыытыллыбыта.

Маннык дьаһалы Кавказ бойобуой дайыыларыгар кыттыыласпыт ветеран, бэтэрээн уоллаттар, улуус салалтата, ыччат отдела көҕүлээппиттэр. Күн бастакы анаарыгар А.И. Федотов аатынан спортивнай комплекска Чурапчы нэһилиэгин түөрт үөрүйэ кыһата – С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын, С.К. Макаров аатынан Чурапчыттааҕы гимназия, И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын, Д.П. Коркин аатынан Чурапчыттааҕы олимпийскай эрэлтэри бэлэмнииргэ өрөспүүбүлүкэтээҕи интэринээт-оскуолатын үөрэнээччилэрэ строевой хамаҥҥа, АК-74 автомата ыһыллыа-хомуйуллыа, икки 16 киилэлээх гирэни кэтэбүүгэ, автомат бэлэтүрүонун ииппиэ күрэхтэһиттэр. Күрэҕи барыпан Армия кыттааһах олоҕун аастыҥ, бойобуой дайыылар бэтэрээн уоллаттара, Таатта-Чурапчы улууһтарын байыаннай комиссариатын олохсуһа, полковник Н.М. Андреев, байыаннай үөрэхтээх, саппаас капитана С.И. Никитин сыналаппыттар, оскуолаларга үөрэтиллэр строевой хамаҥҥа туох сыһыа-халты баарын чопчу ыйан анал субаһаары биэрдиттэр. Курах түмүгүнэн хамаанда аайы барыларыгар Кавказ сэриитин кыттыылаахтара, чуолаан бэтэрээн уоллаттар түмсүүлэрин салайааччы Г.Г. Владимиров харчыланан бириэмийэлэри туттарпата. Бу барыпа – үүнэн иһэр кэтэнээҕэ баспыт хоһоонтон буолар.

Маны таһынан "Айылҕа" культуура уонна дуоһуобуналаах кинигэлэр "Армия оҕото" быыстапка туруорулунна. Манна армейскай, байыаннай формалар, бойобуой блокнуоттар, армияҕа сыһыаннаах аралас онтолуктар көрдөрүллүү уурулуннулар. Маньаха Хоптоҕо, Мутулай, Телкей, Чурапчы, Соловьев, Олбутуун нэһилиэктэрин бэрэстэбиитэлэрэ кэккэлэһэ кэпсээбиттэр. Оҥу таһынан "Төрөөбүт дойду ахтыылара" литэрээтин ыһыаҕа, хоһоонтон күрэхтэһии ыытыллыбыта.

Тэрээһин үөрүүлээх аһыллыытыгар улуус депутаттарын Сэбиэтин бэрэссэдэтэлгэтэ Я.П. Окоемовнов, улуус баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччы О.Ф. Петрова бэлэх саҥаннан маннык дьаһал ыытыллара төрүөстоолбун уонна кэпсэ өттүгэр Аҕа дойдуну көмүскүүччүлэр күнэригэр оол түбэһиннэрэн сыл аҕатын ыытыллыарыгар үлэлэһэллэрин биллэрдиттэр. Дьаһалга, эдэр көлүөнэ эрэ буолбакка, аҕа саастаах дьон кэтэн кыттыыны ылыллар. Ол курдук, улуууска муоратааһыҥ фловка суруссаллаабыт моряктар түмсүүлэрин салайааччы Г.С. Пшонов дьонун түмэн аҕалан кыттынна.

Онон Чурапчыга иннинэлиин дэриэ бу хамсаһыҥ сайдыыҕа. Ийэ дойдуга ытык кэһиталлыбун, төрөөбүт алаҕа, төрөппүттэрэ бэриниэстээк буоллуу үтүө хоһоонун кэлүүлэһэллэр кэлүөҕэ бэриллэн иһиэҕэ.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ЫТЫК БАХСЫ НЭҺИЛИЭГЭ ҮЙЭЛЭРИ УҤУОРДААН...

„Нэһилиэк историята, сайдыыта – музей экспонаттарыгар" нэһилиэктэр быыстапкалара салгыы ыытыллыннылар. Олунньу 21 күнүгэр А.А. Саввин аатынан улуустааҕы История уонна этнография музейыгар "Үйэлэр быыстарын ситэн..." диэн ааттаах Ытык Бахсы нэһилиэгин түмсэ-быыстанната дьон-сэргэ көрдүтүгэр үөрүүлээх түгэнтэ аһаллына. Сахалыы сөпкөтөн арыллыаһын сөрө-түөмэ толорулунна.

Быыстапка аһыллыытыгар, мустубут дьону улуустааҕы бэтэрээннэр Сэбиэтэрин председателэ М.Н. Матвеева, Музей дириэктэрэ Ю.С. Толстоухов эҕэрдэлээтилэр. Нэһилиэктэрин музейын салгыы сайыннарааччылар аналлаабыт улуус олоҥхоһуттарын туһунан уонна Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылаах И.М. Павлов Хоту көмөрүллүү, Аҕа дойду Улуу сэриитин тиэмэтэригэр суруйбут сана кинигэлэрин бэлэхтээтилэр. Бахсы нэһилиэгэ баһылыга И.Ф. Барашков биллиннэрбитинэн, Бахсы нэһилиэк быһылыттан суруйа-бичийэ кирбиппэт 385 сыла оҥу тэҥэ сэрии кэнниттэн, иккис тыһыынчыллан, туспа нэһилиэк буолбута 25 сыла туолар.

Быыстапкаҕа Бахсы оскуолатын саха тылын учуутала Ж.Ф. Барашкова, бастаан, Бахсы нэһилиэгин аҕа саастаах олохтоох ыччаттар туох суоппалааҕын быһааран туран, тиэмэтэринэн наардаан турууруллубут нэһилиэк историятын сырдатар стендэтэрин сиһилии кэпсээтэ. Ол курдук, манна 1997-2003 сс. нэһилиэк баһылыгынан үлэлээбит Хоту көмөрүллүү кыттыылаах Д.Ф. Барашков нэһилиэк былыргы историятын архыыптартан булан суруйа-бичийэ тиспит, бэчээккэ бэлэмнээбит үлэлэрин туһунан сырдатта. Салгыы бу быыстапкаҕа бу нэһилиэктэн тахсыбыт чулуу дьоннор, спортсменнар, культуура уонна искусство үлэлэһэр үлэһиттэр, оҥу тэҥэ кэнсиэс, сонуос кэмигэр бастыҥ үлэһиттэр хаартыскалара, олоктэрун, үлэлэрин сыдьаайар суруйуулар саҕаламмыт аттарыллан көрөрдүүгэ турбуттар. Маны таһынан Хоту көмөрүллүүгэ, Аҕа дойду Улуу сэриитигэр кыттыбыт бииргэ дойдулахтарын сэһэргэлэр анал мунуктар эмиэ бииргэ дьоһун миэстэни ылыллыбыт.

Онуоха Бахсы музейын мультимедийнай архыыбыгар көрөөччү урааһы бэлэмнэнэр тарта. Бу шлаагы технология көмөтүнэн тэриллибит архыыпка нэһилиэк бэһиэлэ И.Ф. Барашков аастыҥ үйэ 90-с сылларыттан сабаҕалаан, видеоҕа устубут матырыйаалларга киирбиттэр. Оларгу интернет нөҥүө ссылканан киирэн көрүөххэтүн сөп. Үйэлэрэ үлэҕэ Хоту көмөрүллүү кыттыылаахтарыгар бэйэлэриттэн олоҕун сэһэргэбит ахтыыларга, нэһилиэккэ ыытыллыбыт арааһа хабаанньах дьаһалтар, культуура, искусство эйгэлэригэр киэҥник биллибит чулуу дьоннорун туһунан биирдэ алтыһан аастыҥ дьон ахтыылара, нэһилиэк сэрэкэн сэһэннэлитэрэ Бахсы туһунан кэпсээбит номохторо, чулуу олоҥхоһуттар олоҥхолоро, уус-уран кинигэлэр о.да. тиэмэлэригэ үлэлэтибут матырыйаалларга киллэриллибиттэр. Онуоха "Умнубаппыт..." диэн серияҕа биллиннэ оҕолор интернет сигимин нөҥүө ссылканан киирэн, эҥэлэрин, эбэлэрин миссуоннэрэрин истэ кэрэр, Көмөрүллүү туһунан түс кэпсээннэрин эт култахтарынан истэр толору кыахтаммыттар. Онон нэһилиэктэрин историятын үгэнэр көлүөнэҕэ тиэрдиигэ дьоһун үлэ оноһуллубут.

"Ийэ дойду көмүскэлигэр" диэн стендэҕэ Н.Д. Слепцов—Туобулаахап дневнигэ бииргэ дьоһун миэстэни ылар. Манна кини хоһоонноро, сэриигэ сылдьан суруйбут бэлиэтээһиннэрэ, дьонугар суруйбут суруктара киирбиттэр. Маны тэҥэ РСФСР үгүстүк артыыһа П.М. Решетников оонньообут оруолларга хаартыскаларынан сырдатыллан анал стендэҕэ ыйаммыттар.

Жанна Федоровна салгыы нэһилиэк историятын сырдатар быылыргы экспонаттары биллиннэрдэ. Манна булчут кыалыктаах кура, буорах кутар тэриллэрэ, оны тэҥэ сэрии олоҕобото Т.И.Егорова тигибит аг толору симэҕэ (чэпчэкпэх, кыһыл, үүн, үрүт көмүс сирэйдэх ыпыар) кэрэччү бэлэмнэнэр тарпыар. Итиэннэ да аһыан обугэлэрбит тутта сылдьыбыт быылыргы үйэтээҕи маллаҕа-саллаҕа, иһитэрэ-хомуостара үгүстэр. Бахсы уратыгар костуулэх сирин-дойдутун, кэрэ айылҕатын сырдатар хаартыскаларынан үгэстэр быыстапка силиһин сиэрэлэттэр.

Ити курдук Ытык Бахсы туһунан былыргы историяҕа үйэтэрин унуорбаан, биллиннэ ком дьоннутар-сэргэлэр тиэрдиллэн, салгыы байыыланан кэлүүнэттэн кэлүүнэҕэ үйэтитиллэр аналлаабын бу быыстапка толору арыйда.

Анна ЗАХАРОВА.

ҮТҮӨ ҮГЭСКЭ КУБУЛУЙДАР

Дьокуускай куораккa дойдуну комускээччилэр күнэригэр Чурапчы улууһун Мырыла бөһүөлэгин олохтооҕо Савва Николаевич Хомподоев (Хомпо Саҥа) оҕолоро мустан, ааҕааччыҥ сыртыкх аатыгар саамай ытыһыга күрэхтэһии тэриллэр.

Татьяна Семеновна уонна Савва Николаевич Хомподоевтар

Сылгалар буолаахха, Хомпо Саҥаны дойдутун дьоно бэйэлии кэмигэр күүстээх, бэрт тэпсиҥ, хаһыык да үлэни тулуппат, ону таһынан бэлэҕэ-хара ньапыттан курдуттун илии тутуурдаах эргиллэр боргон ыһаанчы, байанайдаах булчут быһыытынан биллэрэ. Оҕолоро кыраларыгар, бииргэ ааҕаллара бэлтэбэт тыатааҕыттан мапасыһыкыттан кэлин олоҕор, бэйэтин кэккэтэр хам көтүйэрэн баран, суолу икки өттүнэн изгиллэ айаннаан, тэлэһинэгэртиэйбэн аҕалыҥ, кыра бөһүөлэкпүнэ бэриэ мустан астаан, чаһаранг тэрийбитэхтэр эбит. Күһү-хайы дьаһаны өлгөмүүк буолуурга. 1966 сылгалаахха кыттыгастарынаан Мырыла Аммапыгар Тааска уонна Арыы күөлүгэр 120 аҥаһы бэлэмнээн, сыарҕалааһын обуһуонун тэлэһиттэр. Ааҕааччы: «Кэлин маны ойдуу-саныы сылдьыахтара», – диэн оҕолорутар бэлэрии аҥаһы бэлэрэ-тэрэ ыһыллыбатын бэчээнтэ диэри көрдөөн оностоллор. Бу бэйэ-хайдаах бэлэҕэһиттэн бэриллэр аҥаһы «Байанай» сурунаалыгар эмиэ сырдатыллан турар. Кэргэнэ Татьяна Семеновналыын 11 оҕолоругар, улаатыыларын, Соловьев гэһиэлэрин элбэх оҕолоох ыалларыттан бииргэстэригэр буоллаллар. Оҕолоро кинилэри утумнаан хайа да үлэни тулуппат; булка-алка сылгабыс, сайын-сааһыгы кыра эрдэхтэриттэн тугаҥ, кускуһаакка бэлтүүр, сайын туу, күһүн сохсо, туһах корор диэн буола улаатыллыбыттара.

Хомойуох иһин, миэхэ тойоммун кытта бииргэ бэлтүүр түгэн түбэспэтэҕэ. Күтүөт буоларбын кэбиһиэхтэр, ыарахан ыарыһыга ылларан сылгара. Бэлиэ сэриилэһиигэ истэҥ, наһаа уорбутэ: «Оо, абаҕабын, тура да сылгылэр буолбаппын, оҕобун тыаҕа булка иҥдьэ сылдьыа эбиппин...» – диэн баҕа санаатын эппитэ. Ол да буоллар, кинини ити этэн кэбиһиэхтэрэ үтүө баҕа санаага биллэҕэ, кини уолаттарын кытта бииргэ бэлтүүрбүнэн борҕостоһан, туоллаҕа дии саныыбын.

Хомпо Саҥа оҕолоро үксүгэр биллэҕэ Дьокуускай куоракка ыал буолан, дьиэ-уот тутан ыыр-баанчы олороллор, улаатан-хамсыы сылдьаллар, сиэннэр да эбэхтэр.

Бу тэрээһини эр киһи сохсоҕо эппитиһиэҥҥэ үрдэтэр, үүтэр эдэр ынчаттары – уолаттары бэлэ-алтабыскалар үгүйэр, саамҕасэпко сылдьыннахтарына, арааһа саанан саҕалаан туттар, бэрээпиктэр буола уорэллэригэр туһуланан ыыппыттына.

Күрэхтэһии эрдэттэн биллэннэҕинэн, кэнгүлү аһаан өрөспүүбүлүкэҕэ наадатабылы толоруор федеральнай сулууспа Управлениетын сыал ыһар сиригэр сарсыарда 11 чаастан бэрээдэк быһыытынан, саатаан сэрэхтэх буолуулуу ыйаан-кэрдэн туран саҕаланна. Күрэхтэһээччилэр ус түһүмэхтээх арахан күрэхтэстилэр: 100 м буллуба саанан ыһыы, 40 м бэлэ саатыгын туран эрэ куобах сыалын ыһыы уонна спортивнэ.

Спортивнэ тэриллэ бырааһынньык уонна буллубаннан ыһар сыалын чочумэлуурга туттуллар тэриллэри Хомпо Саҥа уола Савва Саввич Хомподоев – Күндүмэн Уустолкуйдаан онорон ааҕалла. Түгэнинэн туһаайан, кини туһунан көпсээтэхтэр, сагалааччы уус сапаабатаҕа диэн — суох. Дьиэ-уот арааһа тэриллэрин чочуйан-нарыһаан онорорун сэргэ, арааһа быһыллаах бэлэ саатын призоларын, сылгар хаалларын быһыыларынан дьэп-дьэп күрдьук ыһкарар, сапсыыр аҥаһыкус моҥнуукгарын талбыһыннан онорор комус тарбахтаах мыҥдыр уус киһи буолар.

Күрэхтэһии аһыллыбытыгар оҕолор таайдара – ийэлэрэ, Геройийэ Татьяна Семеновна быраага, куоракка олохтоох, эмиэ «Бэлэ диэн барыы-мунньукка ыһааһын» Петр Гаврильевич Собакин эҕэрдэлэрэ обугэлэрбит үгэстэрин, сахалыы сиэри-туому тутуһан, аал уоттуу оҕлон аһатта, алҕаата. Күрэхтэһии этэҥҥэ аанарыгар сир-дойду иччитэритэн кэрдэстэ. Киириитэлыы уонна аҕаһын Хомпо Саҥа туһунан кылгас ахтыыларын уола, ороспүүбүлүкэҕэ кэтэнник биллэр «Таҥара» ТХПК салайаачыта Николай Саввич Хомподоев уонна күтүөтэ, мин этиһэбит:

Сэргэх тэрээһини сэлэҕэрбитгин, курос буолар күнэ да бэрэ табыллыбатын. Турбутан коррэдуу, лыыбаччаах да буоллар, сарсыардатын тыыла суох ырааҕа кун турда. Күүстээх аптаҕлар күрэстэригэр кэрэнэригэр күүс эбэн, кэмэ-тирэх буоланнар уонна бырааһынньык күнэ да буоларын быһыытынан, сылгыналаннта Хомпо Саҥа кырдьагтара, кийиитэрэ астабыт сылгас астарын арааһын кыһа Сусанна, кийиитэ Анна оскуолаҕа хоточчу тарпылар, итии чэйгэлэн сылгас киллэрдилэр. Күрэхтэһии кэмигэр сиэнэр, кэрэ аптаҕар ырааҕан туран, аҕаларыгар «ыллыаҥ», тэриллэлэрин таһахтарын айбы «Ураа» хаһыллан уруйаныылар, тыҥаһыыны сыһыарахтыыллар. Дьон быһыылар оонньуур саатын туоһа инниммит 4 саастаах кырасыабай салбаан Дьулус этэҥҥэр анаммыт күрэхтэһиигэ уоро-кото туралын хорон, утум салҕаанын бараҕын, обугэлэр үтүө үгэстэрэ сүппэтин биэрэллэ, сүрэхэни кэтэхто.

Бэрт эрийсиилээх, итии-кэлин түһүүлээх, дьаһалардаах турууланыыны көннөтэн кыайыылаахтар биллиилэр.

Оҕо курдук, корүн ороон бастаабыт дьон кубоктарынан, мэтээллэриннэн, дипломнарынан уонна сылгалаах бириистэриннэн үөрүүлээх быһыыга-майгыга наҕараадаланыллар.

Үс корүн түмүгүнэн бэрэн ыллаччыны быһаарыы саамай ытыһыга кэлэ-кэлэ, Хомпо Саҥа ыалын ыһыллыбыт сиэнэр, оҕолор уонна аймаҕынан түмсүүгэ бастаан кыгыбыт Хомпо Саҥа кыра күтүөтэ Трофим Михайлович Носовинын, сиэн күтүөтэ Лазарь Семенович Яковлев махтал суруктарынан, сыаналаах бириистэриннэн, убаһа хаанынан уонна собонон болҕэлиилэр. Оҕолор таайдара, үлэ бэтэрээнэ ПГ. Собакин Махтал суруктуун «Байанай» бэлиэҕэ-билиитэ сертификаттаата.

Кыттааччылар тэрээһини тупсан, көхтөөх итэриилэр уонна маанык күрэхтэһии үтүө үгэскэ кубулуйан сылын айбы ыллыыларбар баҕа санаалларын эппиэрэр.

Ити курдук, Саввa Николаевич Хомподоев (Хомпо Саҥа) оҕолоро саанан ыһыыга тэрийбит күрэхтэрэ борг сэргэхтик аастa, уранхай саха улуордара аҕаларын, эһэтэрин аанын аатталлар, обугэлэрин быһыылара бэлтүүр-аттыыр үөрүйэхтэриттэр кыгыһан, утумуу салҕаан уорэн-кэтэн, өйдөрө-санаалара саабыллыбат, сылдьалларыгар күлүү туһалаахтык итэҕэрэн, итиникгэ элбэх быһаанынаан-сорукташан тарҕастылар.

Егор ЭВЕРСТОВ,
Хомпо Саҥа күтүөтэ,
юстиция полковнига,
Россия прокуратуратын Бочуоттаах үлэһитэ,
үлэ бэтэрээнэ.

Сэргэх дьаһал

УБҮЛЭЭРБИТ ЧИЭҺИГЭР -- ТУРНИР

Сотрудниктэрэ Хаҥалас нэһилиэгэр өрөспүүбүлүкэ 4 тогуллубут чемпиэннээх, арааһа таһыммах турнирдар кыайыылаахтара, призердара, дуобакка СССР спордун маастара, Чурапчы улууһун, Хаҥалас нэһилиэгин Бочуоттаах гражданина Иван Семенович Пинигин 70 саһыылаах кинигэ бириинэр аныгас өрөспүүбүлүкэтээҕи турнир ыытыллыбыта.

Турнир саҕаланыаҥын иннинэ, Хаҥалас нэһилиэгин дьаһабыр хотуттара бииргэ ойдуулаахтарын түгэҕэ буруотуран ааһыыны көрүстүлэр. Сиэнэ боотурона К. С. Исакаева, „Мичил“ үлүйэҕэ иннинэттэччилэргэ үөрүүлэри оҥордоотоҕо. Иван Семенович дуобатчыгы, кудуоһуныук, посох ырыаһыт быһыытынан

таныллыбын бэлиэтээн, „Улуус социальнай-экономическай сайдыыларын кэлэктибэтин кылаатын иһин“ үһүс степеннээх бэлиэни улуус баһылыга А.Т. Ноговицын туттарда. Улуус депутаттарын Сэбиэтин, спорт управлениетын, уорэх управлениетын профсоюбун, Чурапчы нэһилиэгин Хаҥалас түмсүүтүн, оҕолоох оскуола салаатларын наҕараадаларa туттарыллыбыттар. Хаҥалас нэһилиэгин баһылыга И.Г. Васильев эҕэрдэлээн этэн туран, төрөөбүт нэһилиэгин олохтоохторун аатыттан убаһа болгэтээтэ. Таатта улууһуттан уорэх управлениетын профкомун председателэ Г.Н. Григорьев „Таатта улууһуттар онорбут үгэстэрин иһин“ бэлиэни, улуус депутаттарын Сэбиэтин Бочуотунай грамотатын туттарда.

Күрэхтэһиигэ Монгэ-Хаҥаластан, Таатттан, Чурапчыттан барыта 36 дуобатчыг күөн көрүстэ. 60-70 саастаахтарга 25 дуобатчыт 9 турга швейцарскай системэнэн оонньоон ким күүстээҕин быһаарыстылар. Маҥнай соҕотоҕ маастар (аатыттар маастарга кандидаттар, мантайбыт разрядтаахтар) В.В. Куприянов кыайыылаабыыннан буолла. Иккис миэстэҕэ Чурапчы улууһун бэрт күүстээх дуобатчыта Зевар Баранков, үһүскэ Апрель Куличкин таҕыстылар.

70-тан үөһэ саастаахтарга 11 кыттааччы кэлэн круговой системэнэн оонньоспуттар. Бастакы миэстэни В. В. Видрыгин (Таатта), иккиһи К. К. Магаппинов (Таатта), үсүһү С. М. Слепцов (Чурапчы) ылыллыбыттар.

Кыайыылаахтар үбүлүөр бэйэтэ онорбут уруһуйдаан, сыаналаах бэлэхтэринэн, дипломнарынан наҕараадаланыллыбыттар. „Саамай кырдьаҕас кыттааччы“ диэн бириинэ Хаҥаластан ДК. Лукин, „Саамай ырааҕан кэлбит кыттааччы“ бириинэ П.П. Егоров, Хаҥаластан төрүттээхтэрэ “Саамай элбэх оскуоланан дуобатчыт” номинацияны Таатттан кэлэ сылдьар бииргэ дойдулаахтыт Г.Н. Григорьев ылла. „Саамай бастакынан кэлбит кыттааччы“ диэн номинацияны хаһыйыллыбыт Вася Александров буолан үөрүүнү-көтүүнү.

Бииргэ дойдулаахтыт, нэһилиэктиит кэнэ туттар кинигэ Иван Семенович Пинигин үбүлүөйүттэн саһыллыбыт турнир тэрээһинэ кэккэ, борг сэргэхтик аастa. Кини бэчээккэ таһаарыллыахтаах кинигэлэригэр кууһэ-комо буолуохтаах диэн эрэллэрэ туран, туох бэйэлэрэ, дьиэ кэргэннэригэр этэҥҥэ буолуулуу, дьоһуу-соруну баҕарабыт.

Гаврил ЛУКОВЦЕВ, Хаҥалас.

"Сахамедстрах" иһитиннэрэр

СТРАХОВОЙ МЕДИЦИНЭ БОППУРУОСТАРЫГАР ТУС СҮБЭНИ СТРАХОВОЙ ИТЭҢЭЛЛЭЭХ БИЭРИЭҢЭ

2016 сылтан саҕалаан, Россия бары регионнарыгар страховой бэрэстэбиитэллэр үс таһымнаах ситимнэрэ олохтонор. Онон быйыл тохсунньу ыйтан хас биирдии страховкаламмыт киһи страховой итэҕэллээх, тус специалистаах буолар. Страховой итэҕэллээх - медицинскэй страховкалааһын ситимин бары кыаҕын туһунан сырдатар уонна страховкаламмыт дьон бырааабын көмүскүүр аналлаах.

2016 сыл бэс ыйыттан «Сахамедстрах» хампаанньаҕа Контакт-центр диэн страховкаламмыт нэһилиэнньэ бары ыйытыгар хоруйдуур анал сүбэлиир киин аһыллан үлэлиир. Манна тэрилтэ бастакы таһым страховой бэрэстэбиитэллэрэ толөпүөнүнэн киирэр ыйытыктарга тута хоруйдууллар, страховой медицинэ өнөлөрүнэн сүбэлииллэр. Страховкаламмыт киһи булгуччулаах страховкалааһын чэрчитинэн босхо өнө арааһын, балыыһаны уонна бырааһы хайдах талар туһунан сиһилии сүбэни ылан туһанар кыахтаах. Итини таһынан, бастакы таһым үлэһиттэрэ диспансеризация уонна медицинскэй сэрэтэр көрдөрүнүү хайысхаларынан дьарыктаналлар. Көрдөрүнэр кэм кэлбитин сэрэтэллэрэ, эбэтэр киһи буолуммат төрүөтүн быһааралларa бары өттүнэн табыгастаах.

Оттон иккис таһым страховой бэрэстэбиитэлэ диэн — сана үүммүт сыл тохсунньу ыйыттан баар буолла. Ол курдук, «Сахамедстрах» хас биирдии страховкаламмыт киһитигэр иккис таһымнаах страховой итэҕэллээҕи сыһыарда. Итэҕэллээх специалист страховкаламмыт киһи тус кыһалҕатын билэр, ону тиһэҕэр диэри быһаарыыга кыһаллар. Медицинскэй өнөнү туһаныыга бары суһал боппуруоһу тобуларга көмөлөһөр. Кини хас биирдии киһини кытта тус кэпсэтэн, диспансеризацияны ааспытын, суоҕун, сэрэтэр көрдөрүнүү түһүмэхтэрин барытын хонтуруоллуур. Бу түгэннэ, көрдөрүнээччигэ ыарыы олохсуйан эрэрин буллахтарына, бу дьыаланы тиһэҕэр тиэрдэн, киһи бары чинчийиини ааһарын өйдөтүөхтээх.

Үһүс таһымнаах үлэһиттэр – эксперт- бырааастар. Бу – улахан уопуттаах, анал ҕөрэҕи ааспыт үлэһиттэр. Кинилэр сүрүннээн, суругунан киирбит сайаапкаларга эппиэттииллэр, медицинскэй өнөнү туһаныыга мөккүөрдээх түгэни быһаарыыга, экспертизаны (анал чинчийиини) ыытарга дьаһал ылаллар.

Эһиилгиттэн страховой бэрэстэбиитэллэр диспансеризация түмүгүнэн сиһилии үлэлиир буолуохтара. Өскөтүн страховкаламмыт киһиэхэ дьарҕа ыарыы бигэргэннэҕинэ, кини салгыы кэмигэр көрдөрүнэрин, бырааас анаабыт эмтэниитин төһө толорорун хонтуруоллуоҕа.

Билигин Саха сирин үрдүнэн «Сахамедстрах» хампаанньаҕа иккис таһымнаах 70 страховой бэрэстэбиитэл үлэлиир. Бэйэҕит итэҕэллээх сүбэһиккит толору аатынсуолун, толөпүөнүн нүөмэрин тэрилтэ www.сахамедполис.рф сайтыгар көрөн, эбэтэр **Контакт киин 8-800-100-14-03** босхо нүөмэригэр эрийэн билиэххитин сөп.

Диспансеризация – диэн киһи доруобуйатын кэтиир анал тэрээһин. Манна кэккэ бырааас көрүүтэ, лаборатория чинчийиитэ киирэллэр.

Бу үлэ түмүгэ:

- сыстыгана суох дьарҕа ыарыыны быһаарарга көмөлөһөр, манна төрүөт буолар ыарыылар көстөллөр (үрдүк хаан баттааһына, холестерин үрдүк көрдөрүүтэ, хаанна саахар тутула о.д.а.)
- доруобуйа туругун толору сыаналыыр. Туһааннаах эмтэнии ананар, ыарыыны сэрэтии үлэтэ ыытыллар.

Диспансеризацияны хаһан ааһары билэргэ, сааскытын үскэ үллэрэҕит. Сыалай чыыһыла тахсар буоллаҕына, бу сылга диспансеризацияны барыахтааххыт. Манна пааспаргыт, полискыт ирдэнэр, бүтэһик 12 ыйга көрдөрүммүт буоллаххытына, ол быһаарыылары илдьэ барар ордук.

«Сахамедстрах» страховой медицинскэй хампаанньа АУо пресс-сулууспата.

лицензия ОС №2873 – 01, сэтинньи, 09 күнэ, 2016 с.

Гостехнадзор извещает

ПЛАН-ГРАФИК

проведения годового периодического технического осмотра тракторов, прицепов к ним, других самоходных и дорожно-строительных машин организаций, предприятий, учреждений и физических лиц по наслегам улуса за 2017 год

Наименование предприятий и наслегов	Место проведения	Дата проведения
Сылан, Улахан-Күөл	с. Сылан, уч. Улахан-Күөл, ул. Дьячковского 82	1-2 марта с 9ч - 18ч.
Уч. Тея, уч. Бэрэ	Уч. Тея, уч. Бэрэ	3 марта с 9ч - 13ч – 14ч-18ч.
Мындагай, СХПК "Мындагай"	с. Мындагай, СХПК ул. Ленина 57	9-10 марта с 9ч - 18ч.
Мырыла	с. Мырыла, ул. Амгинская 57	14 марта с 9ч - 18ч.
Арыылаах	с. Арыылаах, ул. Новая 2	16 марта с 9ч - 18ч.
Кытаанах	с. Кытаанах, ул. Октябрьская 9	17 марта с 9ч - 18ч.
Чыаппара, СХПК "Чепара"	с. Чепара, СХПК, ул. Протодьяконова, 33/2	21 марта с 9ч - 18ч.
Толоон (Бахсытский)	с. Толоон (Бахсы), ул. Т.Н. Егорова 4	22 марта с 9ч - 18ч.
Чакыр	с. Чакыр, ул. Эрилик Эристинэ 22	24 марта с 9ч - 18ч.
Хаяхсыт	с. Хаяхсыт, ул. Октябрьская 11	28 марта с 9ч - 18ч.
Хадаар	с. Хадаар, ул. С.Сергеева 28	29 марта с 9ч - 18ч.
Дирин, Мэлдьэхси	с. Дирин, ул. Ленина 10	30-31 марта с 9ч - 18ч.
Мугудай	с. Мугудай, ул. Октябрьская 83	4 апреля с 9ч - 18ч.
Телей-Дирин	с. Телей-Дирин, ул. Телейская 41	5 апреля с 9ч - 18ч.
Болтоно	с. Болтоно, ул. Центральная 2	6 апреля с 9ч - 18ч.
Хатылы	с. Хатылы, ул. Партизанская 14	7 апреля с 9ч - 18ч.
Ожулун, Агротехникум	с. Ожулун, ул. К.Маркса 21	11-12 апреля с 9ч - 18ч.
ПО "Маарыкчаан"	с. Чурапча, ул. Артемьева 7	13 апреля с 9ч - 18ч.
ООО "Трансервис"	с. Чурапча, ул. Трактовая 38а	14 апреля с 9ч - 18ч.
Филиал ГУП "Мелиоратор", СХПК "Чурапча"	База ГУП "Мелиоратор", ул. Красильникова 29	18 апреля с 9ч - 18ч.
ЦУБ	База ЦУБ, ул. Ленина 23	19 апреля с 9ч - 18ч.
Филиал "ЯкутскЭнерго"	База РЭС, ул. Энергетиков	20 апреля с 9ч - 18ч.
ООО "Дорожник", ООО "Профлист"	База ООО "Дорожник", ул. Трактовая 20	21 апреля с 9ч - 18ч.
ООО "Хатан"	База ООО "Хатан", ул. Ленина 34	26 апреля с 9ч - 18ч.
ЧСЩ, УНО	База ЧСЩ, ул. Октябрьская 32	27 апреля с 9ч - 18ч.
Уч. Уорга	Уч. Уорга	4 мая с 9ч - 18ч.
Уч. Үрэх-Күөрэ	Уч. Үрэх-Күөрэ	5 мая с 9ч - 18ч.
ДОК, ЧГИФКИС, ЧРССШИ	База ЧГИФКИС, ул. Спортивная 2	23 мая с 9ч - 18ч.
Филиал "Ростелеком"	База "Ростелекома", ул. К.Маркса 21	24 мая с 9ч - 18ч.
с. Чурапча	с. Чурапча, ул. Ленина, 41	25-31 мая с 9ч - 18ч.

В.Н. СИВЦЕВ,
начальник ИГТН Чурапчинского улуса.

Эдэр кэрэспэдьиэн суруйар

ТӨЛӨ ТУҢПАТ ТӨРҮТ БААЙЫМ -- ТӨРӨӨБҮТ ТӨРҮТ ТЫЛЫМ

Олунньу ый 13-17 күннэригэр Саха саарына, профессор Г.П.Башарин аатынан Сылан орто оскуолатыгар, үгэс курдук, торообүт тылбыт нэдиэлэтэ бэрт сэргэхтик ааста.

Бу нэдиэлэ бары дьаһаллара эрдэ биллэриллэн, күүстээх бэлэмнэнии эрэйиллэн, бары күрэхтэр таһымнара үрдээбитэ көһүннэ. Ол курдук, сылын ахсын ыытыллар "Мин дьолум, мин соргум – төрөөбүт тылым" оһуохай түһүлгэтэ тэрилиннэ, үбүлүөйдээх суруйааччылар хоһоонноругар куонкурус, уолаттарга аналлаах "Аман ос" тыл этиитигэр күрэс буоллулар. Тыл этии күрэһэ быйыл Россияҕа Экология, ороспүүбүлүкэҕэ Ыччат, Чурапчы улууһугар История сылларын тула араас тиэмэҕэ санааларын сайа этэн истээччи биһирэбилин ыллылар. Маны сэргэ, саха суругун-бичигин төрүттээбит С.А.Новгородов үтүө аатыгар библиотечнай уруоктар, быыстапка, элбэх видеопрезентациялыыр матырыйааллары көрдүбүт-иһиттибит. Оһуохай түһүлгэтигэр учууталлыын-ҕорэнээччилиин бука бары сахалыы таптан, сэгэччи туттан киирдибит, сүргэбит көтөҕүллэн, санаабыт дьайҕаран тарҕастыбыт. Нэдиэлэни түмүктүүр литературнай дьоро киэһэ тэрилиннэ. Саха талаанаах суруйааччыта, биир дойдулаахпыт С.С.Яковлев-Эрилик Эристиин төрөөбүтэ 125 сылыгар анаан, оҕолорго суруйбут "Хачыгыр" айымныытынан инсценировка туруорулунна. Бу сүрдээх ыарахан, трагическай хартыынаны оҕолорбут-артыыстарбыт, киһи сөҕүөн курдук, үчүгэйдик оонньоон, бар дьон ыгыстарын тыаһынан доҕуһуоллаатылар.

Маннык сахалыы тыыннаах дьаһаллар куруук ыытыллар буоланнар, сыл аайы оҕо-аймах кэтэһэр, күүтэр дьоро күннэригэр кубулуйбутунан, астынабыт, киэн туттабыт.

Алина НИКИФОРОВА,
9-е кылаас.

СВЯЗНОЙ РАБОТА

приглашает на работу

МЕНЕДЖЕРОВ ПО ПРОДАЖАМ, МЕНЕДЖЕРОВ ПО КРЕДИТОВАНИЮ

- Карьерный рост,
- зарплата от 45 000 руб.,
- удобный график,
- полный соц.пакет, ДМС,
- стажировка оплачивается.

Запишись на собеседование прямо сейчас:

8 800 700 700 3, 8 924 105 06 00

rabota_dv@maxus.ru

МАХТАНАБЫН

70 сааспар аналмыт дуобакка өрөспүүбүлүкэтээҕи таһымнаах турнирбын үрдүк таһымнаахтык, олус кыһамньылаахтык тэрийэн ыыппыт Хадаарым нэһилиэгин амарах дууһалаах бары олохтоохторугар, быйылгы Иван Гаврильевич Васильевка, улуус Мунньаҕын дьокутаата Гаврил Гаврильевич Луковцевка, салалта эдэр, түмүктүүр коллективыгар, олохтоох тэрилтэ салайааччыларыгар барҕа махталбын тиэрдэбин.

Бу үөрүүлээх дабабар Чурапчы улууһун, Хадаар нэһилиэгин салалталара, үөрэх профсоюзун кэмитиэтэ, спорт управлениета, Таатта улууһун салалтата наҕараада туттарбыттарыттан олуһун долгуйдум, үлэбин үрдүктүк сыаналаабыттар эбит диэн үөрдүм.

Куруутун сайдыыга, сырдыкка дьулуһар күүстээх үлэҕитигэр инники кирбиигэ буоларгытыгар алгыспын тиэрдэбин!

Иван Семенович ПИНИГИН, Чурапчы улууһун, Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах гражданина.

БИЛЛЭРИИЛЭР	ОБЪЯВЛЕНИЯ

Улуустааҕы "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук тэрилтэтэ дуогабарынан компьютерга бэчээттиир дьоҕурдаах үлэһиккэ наадыйар.

Үлэлиэн баҕалаах дьон 41-332 №-гэ, эбэтэр үлэ кэмигэр кэлэн билсиэххитин сөп.

***

В связи с утерей военный билет на имя Михлеева Адьяна Манджиевича, считать недействительным.

***

Нуорабаҕа федеральнай трассаҕа турар кафены атыылыыбын. Сыаната кэпсэтиинэн.

Билсэр тел.: 8-914-298-72-65.

Сылан нэһилиэгин олохтооҕо, чааһынай предприниматель

БЕЛЯЕВ Николай Никитич

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Александра Егоровнаҕа, оҕолоругар Николайга, Викторияҕа, Дьулустаанҕа, кийиитигэр, күтүөтүгэр, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

"Сылан нэһилиэгэ" МТ дьаһалтата, бэтэрээннэрин Сэбиэтэ.

Кутурҕанныбытын тиэрдэбит:

- Күндү кутүөппүт Беляев Николай Никитич олохтон туораабытынан, балтыбытыгар, эдьиийбитигэр Александра Егоровнаҕа, оҕолоругар, эдьиийбитигэр Евдокия Никитичнаҕа, балтыларыгар, аймахтарыгар Дьячковскайдар, А.Е. Монастырева, Е.Е. Друзьянов.

- Таптыыр аҕата Беляев Николай Никитич олохтон туораабытынан, бииргэ үөрэммит доҕорбутугар, кийиитигэр Александра Егоровнаҕа, кийиитигэр Викаҕа, оҕолоругар Коляҕа, Дьулуска уонна кинилэр дьиэ кэргэттэригэр, сиэннэригэр Юрий, Светлана Платоновтар.

- Таптыыр аҕата Беляев Николай Никитич олохтон туораабытынан, коллегаларыгар Николай Николаевич Беляевка Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын коллектива.

Таптыыр аҕата, Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо

ЗАХАРОВ Дмитрий Дмитриевич

бу дьыл олунньу 19 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбытынан, бииргэ үөрэммит дьүөгэбитигэр Марияҕа, кини дьиэ кэргэнигэр, ийэтигэр, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Дьүөгэлэрэ, бииргэ үөрэммит табаарыстара.

Таптыыр ийэтэ, Хадаар нэһилиэгин олохтооҕо, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, үлэ бэтэрээнэ

КЛИМОВА Наталья Денисовна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, уолугар, бииргэ үөрэммит табаарыстарбытыгар Сеняҕа, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Хадаар оскуолатын 2013 сыллаах выпуска, тэрээһиттэр.

Кутурҕанныбытын тиэрдэбит:

- Күндү кийиитибит Климова Наталья Денисовна олохтон туораабытынан, таптыыр кэргэнигэр Семен Дмитриевичка, оҕолоругар, сиэннэригэр, эбэтигэр - кыргыттар эдьиийдэрэ Анастасия Павловнаҕа Петр Гаврильевич Иванов оҕолоро Владимир, Галина, Зинаида уонна кинилэр дьиэ кэргэттэрэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо

МОНАСТЫРЕВ Кирилл Дмитриевич

соһумардык олохтон туораабытынан, эдьиийигэр Татьяна Дмитриевнаҕа, оҕолоругар, бары аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Дириҥник биирге үлэлээбит дьүөгэлэрэ.

Кутурҕанныбытын тиэрдэбит:

- Монастырев Кирилл Дмитриевич олохтон туораабытынан, оҕолоругар, кийиитигэр, сиэннэригэр, быраатыгар Дмитрий Дмитриевичка, эдьиийигэр Татьяна Дмитриевнаҕа, чугас аймахтарыгар эдьиийин Татьяна кыыһа интэринээт-оскуолаҕа биирге үөрэммит доҕотторо.

- Монастырев Кирилл Дмитриевич олохтон туораабытынан, уолугар Виталий Кирилловичка уонна быраатыгар Витя биирге улааппыт доҕотторо Константин, Александр, Гурий, Михаил уонна кинилэр дьиэ кэргэттэрэ.

- Монастырев Кирилл Дмитриевич соһумардык олохтон туораабытынан, уолугар, биирге үөрэммит доҕорбутугар Виталийга Чурапчытааҕы интэринээт-оскуола 35-с выпуска.

Кэриэстэбил

ӨЙБҮТҮГЭР-САНААБЫТЫГАР КУРУУТУН ТЫЫННААХ...

Таптыыр кэргэним, оҕом, аҕабыт, эһэм, бырааппыт, убайбыт, Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо **Ефремов Василий Николаевич**, дьоно-сэргэтэ ааттыылларынан, Чиил Николаевич олоҕун иккис аҥарын саҥа олорон иһэн, бэһиги кэккэбититтэн туораабыта кулун тутар 1 күнүгэр биир сыла буолар.

Кини 1964 с. атырдьах ыйын 26 күнүгэр Чакыр нэһилиэгэр Акулина Афанасьевна уонна Николай Егорович Ефремовтар дьиэ кэргэннэригэр төрдүс оҕонон күн сирин көрбүтэ, ийэтин аҕатын таптаан, Чиил диэн ааттаабыттара.

Чиил олус таптыыр Хатынгаһыгар, сайыныгар үрэх уутугар көҥүл көччүйэн, от-мас быһыытынан сүүрэкэлээн, оттон кыһынын хаарга буккуллан, дуоһуйа оонньоон оҕо саата ааспыта. Убайдарыттан лаппа кыра, балтыларыттан улахан буолан, кыра сылдьан, уу-чуумпутук бэйэтэ бэйэтигэр сылдьан улааппыта. Куну-куннуктэн солото суох отуннан-мастыынан, боробулуоханнан ону-маны оҥоро оонньуура, туһу барытын хасыһа, билэ-көрө сатыыра. Ол курдук тиэхиньикэҕэ сыстаҕаһа эрдэттэн биллибитэ. Ыалын Баска Баһылайап тыраахтардарын утуктэн боробулуохаанын, матуок сап катушкатынан бэйэтэ хаамар арааc учугэй тыраахтардары оҥорон оонньуура. Түргэн баҕайы тобулларга толкуйдаах этэ. Дьиэ кэргэнинэн, аҕабыт уһуйуутунан, кинигэни күүскэ ааҕар этибит. Түүннэри утуйбакка ааҕарбыт иһин, аҕабыт ийэбит «Утуйбаккыт, сылайаммыккыт», – диэн мөҕөрө, ол иһин Чиил суорҕан аннытыгар киирэн фонарынан ааҕарга үөрэммитэ. Фонарыбыт уота маппоотоҕуна, хас да батарейканы изолентанан холбоон уһуннуктык тыгарын оҥорон биэрэрэ. Эйэҕэстик сүүрэр-көтөр буолан, бэйэтин кыанар буола улааппыта, хайыһардыырын сөбүлүүрэ, дьарыктанар сусулугар хайыттан туһүүгэ трамплин оҥоро-оҥоро дьарыктанара. Кини оонньуурутар хайаан да умсугутар туох эрэ интэриэһинэй толкуйдуур этэ.

Кыра эрдэҕиттэн аҕатын батыһа сылдьан барыта-бары үөрэнэн, үлэҕэ-хамнаска, булка сыстаҕас буола улааппыта. Ордук сөбүлээн кыраныаска, солоҥдоҕо хапкааннырын, куобахха туһахтыырын сөбүлүүрэ, тыаҕа таарыстаҕын айбы хайаан да туох эрэ кини тутуурдаах киирэн дьонун үөрдэрэ. Оскуолаҕа сылдьан, аппараттар чаһылары, магнитофоннары өрөмүөннүүрэ. Эрэ сүүрбэт массыыналары хомуйан оҥорон сүүрдэрэ.

1981 с. Дириҥ орто оскуолатын бүтэрэн баран, тороебут сопхуоһугар үлэлии таксыбыта. Сайыннаан оттуура, иллэҥ кэмигэр оҥоһуорун сөбүлүүрэ, олус күүскэ оҕоро, суоланнаах ырааһынан, оҕоро чэпчэкитинэн атыттартан уратылааҕа.

Сопхуоска үлэлии сылдьан нэһилиэк тэрээһиннэриттэн туора турбата. Оччотооҕу кэмҥэ билиҥҥи курдук музыкальнай аппаратура ыал аайы баар буолбат этэ, кини аппаратуралаах буолан, дискотекаларга аныан үҥкүүлүүргэ сөптөөх ырыалары, кассеталары мунньара, дискжокей диэн сөбүлүүр дьарыктааҕа, онон кулуун үлэһиттэрин кытары тэбис-тэҥҥэ сылдьан биэчэрдэри ыытара. Ыччаттар билиниилээх ырыаһыттар устууларын кинигэтэн уларсаллара, магнитофоннара алдьаннаҕына, өрөмүөннээн биэрэрэ.

1984 с. Новосибирскайдааҕы Куйбышев аатынан инженерно-строительнай институка үөрэнэ киирэн баран, дьылыгтэн улаханнык тэйбэтэх киһи дойдутун ахтылҕанын тардан, тонноон кэлбитэ. Ол кэмтэн ыла төрөөбүт-үөскээбит Чакырыттан ханна да хамсаабакка, 20-тэн тахса сыл устата тыраахтар уруулугтан илиитин араарбакка, от-мас үлэтигэр олоҕун бүтэһик күнүгэр диэри үлэлээн кэлбитэ.

Кэлиҥҥи сылларга, оҕолоро улааталлар, саҥа тыраахтардаммыт ыра санаата туолан, бэйэтэ саҥа пилорамалаахын, туһунан улэлииргэ сөптөөх усулуобуйаны тэрийэн, сүрдээх күүскэ үлэлээн испитэ. Ол курдук, чааһынайдарга оттук маһы кыстыырыгэ, дьиэ маһын бэлэмнээһиҥҥэ уонна хайыытарыныга үлэлээбитэ. Аҕата суох ыаллары босхо мас оҥорон кыстыыра, ону «спонсорство» диэн ааттыыра.

Чакырга биир туруу үлэһит киһи быһыытынан биллэрэ, салалтата диэн – суоҕа, элбэх ыалы саҥа дьиэлээбитэ. Сахалыы мындыр толкуйдаах, күүстээх-уохтаах, дьаныардаах үлэһит буолан, дьонун, аймахтарын куруутугэр диэри, бэйэтэ соҕотоҕун да тутара. Дьиэ кэпсэтиитин эрэ буолбакка, дьиэ ис тутуутун–иһигэр систиэмэтин, оһоҕун, терраасатын, күрүөтүгэр-хаһаатыгар тиийэ оҥорор. Ол барыта- кини хайдах курдук эрчимнээх сатабыллаах үлэһитин туоһулуур. Кини тутуут дьыалатыгар сылластарынан, туспаҕай костүүмэрдээн ааһарбар, нэһилиэгэр эрэ буолбакка, улуус атын да нэһилиэктэрин кэрэстэлэр. Итинник таһынан, сирдиик илэтин уһулуччу баһылаан, социальнай объектарга, чааһынай дьиэлэргэ итиини систиэмэтин киллэрэригэ төрөөбүт-үөскээбит нэһилиэгэр биир сүрүннээччинэн буолбута. Сайыныгы, от үлэтин кэмнэригэр кини дьиэтин таһыгар тиэхиньикэ араас көрүҥэ мунньустара. Тоһо да солото суох буоллар, кыһалҕалаахха өрөмүөннээн биэрэрэ, аҥардас сүбэтин-амалын да ылара, кини дьиэтин таһыгар мэлдьи дьон тоҕуоруһара. Ханныстыбалаах үлэтинэн, ылыммыт үлэтин тиһэҕэр тиэрдэринэн, дьон кыһалҕатын өйдөөн кэмэлэһэ сатыырынан үгүс дьон махталын ылбыта.

Чиил Николаевич ханнык да түгэннэ уолуйбат киһи, хаһу майгылаах, булугас өйдөөх, кэнэ билиилээх, хоруох уонна сытыы хоһоонноруох буолан, дьон киниэхэ тардыһара. Ханнык баҕарар киһини кытары кулэ-үөрэ, таһаан кэпсэтэрэ. Кини хаһан да бүгүттэн кэпсээнин истэ олорон, бириэмэ ыраатыытын билбэккэ да хаалабын диэн дьон билиниин да ахтарсаллар.

«Бастыҥ механизатор» диэн анал аата ылбыта. Ол – Чакыр нэһилиэгин биир туттаах үлэһитэ буоларын, тиэхиньикэни толору баһылаабытын туоһулуур.

«Нэһилиэгин туһугар ис сүрэҕиттэн ылсан үлэлээн ааһара, ыччаттар бары субуотунньуктарга кыттыбыттар, спорт командалары бастакынан кини үөрэрэ, элбэх ээкирээнин дьаһалта өттүттэн сүүрүү-көтүү кэминэн туһааннаах боппуруостар быһаарылларын толору өйдүүрэ уонна дьаһалта үлэтин өйүүрэ, көмө-тирэх буолара. Үгүс ыҥырыылаах үлэлэргэ Василий Николаевичка эрэйдэрбит, баһылайбыт уламыр сыаналаах «спонсорство» диэн босхо оҥорон кэбиһэрэ. Төһөлөөх элбэх нэһилиэк олохтоохторугар, дьаһалтаҕа улахан сылаас дьаһаллабыт да, оттук мас кииллэрбитин ааҕан сиппэтэхпин. Билиҥҥи баара буоллар, үөһүгэр сылдьар буолуо этэ, – диэн нэһилиэк баһылыга Татьяна Васильевна истиҥник ахтан аһарар.

Дьиэ кэргэнигэр, оҕолоругар сүрдээх эйэҕэс этэ, дьиэтигэр өрүүтүн уолаттар биир мустанчылар, спорду барытын баскетбол-сүүрэр-рыбалканы аһатан, хоннорон ыытааччылар. Ньир-баачы ыал буолан дьиэ кэргэн иһинэн олус дьоллоохтук олорбуттара, сиэннэнэн эбээ буолар үөрүүтүн билбитэ. Оҕолорун истиҥ таптал ортотугар, нус-бааччы олоххо иитиитэ, кинилэр тустарыгар туту да кэрэйбэтэ, дьиҥнээх улахан дьиэ кэргэн аҕа баһылыга этэ.

Биирдэ төрөөбүттэригэр, биһиэхэ барыбытыгар олус кыһаллара, кинитэ суох бары да табыллыбат курдук этибит. Ол курдук чааһынай дьиэбитин туттарбыппытыгар, тиэхиньикэбитин өрөмүөннээһиҥҥэ, от-мас тиэйиитигэр сүрүн күүс буолара. Туох эрэ кыһалҕабыт, эбэтэр кыайан быһаарбатах боппуруоскун ыйытыахха, ыллыктаах санаатынан сүбэлээн биэрэрэ.

Василий Николаевич сирэ төрөөбүт алааһын чиэстээхтик толорон, кыһалс да буоллар, дьоллоох олоҕу олорон ааста. Элбэх оҕолонон, аймах дьонугуун куудук санаһан, элбэх киһиини атыыһыт тутууларын тутан, бар-дьон махталын ылан аатын ааттатан барда.

Таптыыр кэргэним, оҕом, аҕабыт, эһэм, бырааппыт, убайбыт Чиил Николаевич сырдык мөссүөнэ биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар куруук тыыннаах буолуоҕа.

Кэргэнэ, ийэтэ, оҕолоро, сиэнэ, биирге төрөөбүттэрэ.

Кылаабынай редактор – **А.А. ЗАХАРОВ.**
Эппиэттиир сэкирэтээр, сурук отдела – **А.Н. ЗАХАРОВА.**
Экономика, тыа хаһаайыстыбатын отдела – **А.М. СЛЕПЦОВ.**
Корреспонненнар – **О.В. ЖИРКОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ.**
Таһаарыы – **Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**
Бэчээттээччилэр – **С.А. ПАВЛОВ, Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**

Тэрийэн таһаараачылар: СР Правительствота, Чурапчы улууһун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук автономнай учреждение. Российскай Федерация Роскомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. кулун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – ПИ №14-0238.

Саҥа олох

Автор суругар этиллэр санаа редакция позициятыгар тоҕоостуо суохтар буолбатах. Суруйааччылар кинигэ ыһар хабааннаахтарын туһунан эппиэтинэһи автор эрэ бэйэтэ сүгэр.

АДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". **Телефоннарбыт:** редактор – 41-332, отделлар – 41-265, 41-358. **E-mail:** sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru

Бэчээккэ сакаас: № 21 (11331)
Кээмэйэ: 1 бэч. лиис
Тираж 1648.
Хаһыат сыаната: 10 солк.